

The research has discovered that a pupil (student) must understand not only the overall meaning of life (the need for own creative self-realization), but also the meaning of the individual, consciously chosen case as a specific contribution in its today's «I» and a certain micro-world. This sense is appeared if both the work and the result (product) become consciously and deeply meaningful for boys and girls, young and adult. Heuristic education creates such conditions, providing to any subject of education freely elect the kind of educational product (as the purpose of a particular activity), the ways of its creation and human and technical resources for productive interaction. Heuristic system of teaching and communication helps to speed up the forming of such spiritual value as a student-dialogue style of individual relationships and behavior different in temperament and character especially if there is a wide introduction of techniques in educational process like a set of heuristic questions, a heuristic conversation, a discussion, a debate, a presentation and a defense of their own training and educational projects. This style was first investigated by us, and it is the core of the spiritual culture of the educator and the sign of multiplying personal approach to human creativity and skill to lead a humanist and a constructive dialogue with any man.

Key words: *the sense of life, creative self-realization, creative and spiritual values, heuristic education, an educational product, a personal and dialogue style.*

УДК 371

І. С. Лопатинська

Криворізька гімназія № 95

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГІМНАЗІЇ ДО СТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНО СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

У статті визначено сутність поняття «готовність вчителя до створення емоційно сприятливого середовища» в учнівському колективі, розкрито специфіку та структуру формування готовності вчителів гімназії до створення емоційно сприятливого середовища. А також конкретизовано показники та критерії готовності, особистісні якості вчителя – професіонала до створення емоційно сприятливого середовища для кожного учня в колективі. У статті встановлено та обґрунтовано рівні сформованості (низький, середній та високий) готовності вчителя гімназії до створення емоційно сприятливого середовища.

Ключові слова: *готовність, готовність вчителя до створення емоційно сприятливого середовища, показники готовності, критерії готовності, особистісні якості вчителя, емоційно сприятливе середовище, учнівський колектив, учитель-професіонал.*

Постановка проблеми. Соціальне значення вчителя полягає в ефективному впливі на згуртування учнівського колективу як важливого чинника розвитку особистості учнів, впливу на процес становлення особистості гімназиста. Слово й дія вчителя, зроблений ним вибір способів вирішення ситуацій в учнівському колективі завжди повинні відповідати етичним нормам і цінностям у суспільстві.

Досвід роботи в гімназії та аналіз суджень самих учителів змушує зробити висновок, що рівень їх готовності до створення емоційно сприятливого середовища, методичного мислення й методичної культури залишають бажати кращого. Систематична та цілеспрямована підготовка допомагає вчителю позбутися застарілих поглядів, робить його

конкурентоспроможним, надає дієву допомогу. Підготовка вчителів покликана озброїти вчителя методикою вивчення стану клімату в учнівському колективі, методами аналізу й оцінки позитивної динаміки змін у його характері. На підставі аналізу наукової літератури було обґрунтовано, що емоційно сприятливе середовище виступає важливим чинником розвитку учнівського колективу та учнів, результативність впливу якого визначається ступенем готовності вчителя до його створення.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему готовності вчителя до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі необхідно розглядати в контексті загальної готовності вчителя до самореалізації у професійно педагогічній діяльності. Говорячи про готовність до діяльності, дослідники використовують різну термінологію: професійна готовність (В. Сластенін, Ю. Пршуніна), готовність до сприйняття й рішення педагогічних задач (Н. Кузьміна), психологічна готовність до педагогічної діяльності (М. Д'яченко, Л. Кандибович, О. Борденюк, Т. Іванова), морально-психологічна готовність (Л. Кондрашова), соціально-психологічна готовність до вирішення різного виду педагогічних задач (А. Деркач), готовність до педагогічної взаємодії з учнями (М. Вієвська), готовність до співпраці з учнями, творчої взаємодії (Л. Нечаєва, Е. Рангелова). Ця різноманітність пояснюється відмінністю аспектів діяльності, предметом дослідження якої виступав той чи інший вид готовності до неї.

Одні автори розглядають готовність як активно-діяльнісний стан особистості, що відбиває зміст поставленого завдання й умов її виконання (М. Д'яченко, Л. Кандибович); сплав особистісних якостей і ситуативних форм трудового завдання, що визначають готовність до самореалізації в педагогічній діяльності (М. Котік); передстартовий і постійний стан, що характеризують готовність до виконання професійних функцій (Н. Левітов).

Отже, проаналізувавши різні джерела, ми впевнилися, що не існує чіткого визначення щодо поняття готовності вчителів до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі, не вивчено специфіку формування готовності вчителя гімназії до створення емоційно сприятливого середовища в колективі.

Мета статті. Розкрити поняття готовності вчителя до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі, визначити основні критерії та компоненти структури формування готовності.

Виклад основного матеріалу. Успішність створення емоційно сприятливого середовища гімназії визначається тим, наскільки вчителі чітко уявляють значимість готовності в рішенні задач згуртування учнівського колективу, динаміки її розвитку від низького до більш високого рівня.

Найбільш повний набір якостей, що характеризують готовність до виконання педагогічних функцій, наведений В. Сластеніним, серед яких він виділяє: «здатність до ідентифікації себе з іншими або перцептивна здатність»;

психічний стан, що відбиває динамізм особистості, багатство її внутрішньої енергії, волю, ініціативність; емоційна стійкість, що забезпечує витримку й самовладання; професійно-педагогічне мислення, тобто, таке мислення, що дозволяє проникати в причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, аналізувати свою діяльність, шукати науково обґрунтовані пояснення успіхів і невдач, припускати результати роботи» [4,79].

Точку зору щодо сутності поняття готовність В. Сластеніна розділяє й Л. Кондрашова, вона вводить поняття «морально-психологічна готовність». Учена визначає її як «складне особистісне утворення, що поєднує в собі ідейно-моральні, професійні погляди й переконання, спрямованість психічних процесів, самовладання, педагогічний оптимізм, налаштованість на педагогічну працю. Здатність до подолання труднощів, самооцінки результатів цієї праці, потреба в професійному самовихованні та забезпечує високі результати педагогічної роботи» [2, 9].

Взявши за основу визначення готовності В. Сластеніна та Л. Кондрашової, ми вважаємо, що готовність – це складне особистісне утворення, що виступає комплексною характеристикою особистості вчителя-професіонала, що відбиває специфіку педагогічної діяльності та вимоги до особистості, що дозволяють результативно виконувати той чи інший вид професійної діяльності.

Ми виходили з того, що готовність передбачає утворення таких необхідних стосунків, установок, мотивів, якостей і рис особистості, що забезпечують можливість свідомо й сумлінно, зі знанням норм і принципів створювати психологічний клімат, емоційний настрій, міжособистісні стосунки, що позитивно впливають на розвиток учнівського колективу й особистості учнів.

Формування готовності вчителів до створення емоційно сприятливого середовища не стихійний і не мимовільний процес. Це цілеспрямована, систематична діяльність, успіх якої неможливий без виявлення «структурних ланок» особистості, що виступають показниками готовності вчителя до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі.

Успішність процесу її формування передбачає конкретизацію змісту, виявлення його структурних компонентів, механізму функціонування, визначення основних критеріїв і показників, за ступенем виразності яких можна говорити про рівні сформованості цього складного особистісного утворення, яке позитивно впливає на клімат учнівського колективу, взаємовідносини його членів і їх позитивний емоційний настрій.

Успіх учителя в створенні емоційно сприятливого середовища в гімназії залежить від його здатності розвивати власний творчий потенціал, здібності до самореалізації в діяльності учнівського колективу й залучення у творчий процес кожного його члена. Підготовка вчителя повинна бути

спрямована на відпрацювання вмінь, стимулюючих ініціативу, активність, самостійність, відповідальність, творчість учнів в учнівському колективі, серед яких важливе значення мають:

- уміння аналізувати проблеми учнівського колективу особистості;
- уміння проектувати (планувати) власну діяльність, діяльність колективу та учнів;
- уміння узагальнювати факти;
- уміння осмислювати свій досвід через рефлексію;
- прагнення до емоційно-творчого самовираження;
- уміння виражати своє ставлення до обговорюваного питання;
- уміння швидко орієнтуватися в різних ситуаціях, чужих думках і оцінках, аналізувати їх, зіставляючи з власними;
- уміння наполегливо йти до поставленої мети й отримувати заплановані результати.

У змісті готовності педагога до створення емоційно сприятливого середовища, велике місце займають організаторські здібності вчителя, як «своєрідний синтез розумових, мотиваційних, емоційних, вольових особливостей і рис особистості» [3, 44]. До них відносять: здібність і вміння організувати бесіду; здатність пробуджувати ініціативу учнів їх інтерес, вигадку та кмітливість; здатність правильно оцінювати можливості учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей; уміння обирати форми й методи, що стимулюють активність учнів; уміння заохочувати самостійність і нестандартний підхід до вирішення задач, що стоять перед учнівським колективом.

У змісті готовності до створення емоційно сприятливого середовища важлива роль відводиться емоційній культурі вчителя, яка виражається в доброзичливості його спілкування, чуттєвості, уважності до інших людей, здатності керувати емоційним станом учнів і колективом. «... Мати розвинену здатність думки й емоційно ставати на місце тієї людини, яка переживає певні почуття, робити іншу людину частиною свого внутрішнього світу», В. Сластенін вважає засобом оздоровлення середовища» [4, 17].

Готовність педагога до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі має складну структуру. Основними структурними компонентами готовності є: *мотиваційно-потребнісний* (установки, мотиви й потреби в оволодінні методикою створення емоційного клімату в колективі учнів, інтереси й відносини в учнівському колективі, бажання створювати необхідні умови для розвитку учнівського колективу й учнів); *когнітивно-процесуальний* (сукупність знань, що розкривають основи емоційно сприятливого середовища й методикою створення його, сукупність умінь і навичок, що забезпечують результативність діяльності вчителя в учнівському колективі); *емоційно-вольовий* (якості, які забезпечують результативність дій учителя в створенні емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі);

рефлексивно-оцінний (оцінка й самооцінка знань, умінь, якостей особистості, що виступають показниками готовності вчителів до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі).

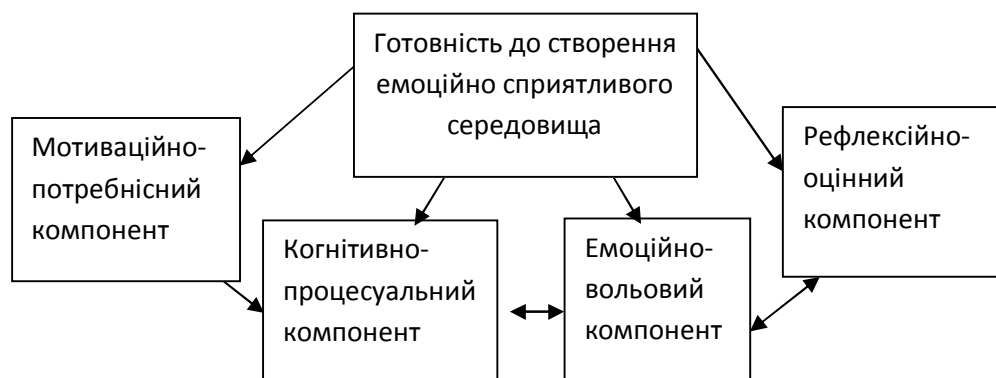

Рис. 1. Структура готовності вчителя до створення емоційно сприятливого середовища

У дослідженнях останніх років проблема критеріїв і показників готовності до педагогічної діяльності привертала увагу багатьох дослідників. Так, Л. Кандибович і М. Д'яченко серед них виділяють «усвідомлення завдань, моделі вирогідної поведінки, визначення оптимальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей у їх співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного результату» [1, 18]. За цими характеристиками вони пропонують судити про рівні сформованості цього складного особистісного утворення вчителя-професіонала.

Формування готовності вчителя до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі складний, динамічний процес, який у своєму розвитку проходить рівні: низький, середній і високий.

Учитель із *низьким рівнем* готовності до створення емоційно сприятливого середовища, володіє лише загальними знаннями про емоції, емоційні стани, індивідуально-психологічні особливості учнів, не враховує їх під час вирішення колективних проблем і задач, для вчителя характерні тривожність і невпевненість у собі.

Середній рівень готовності до створення емоційно сприятливого середовища характеризується установкою на позитивний настрій і емоційну сприйнятливість, володіння комунікативними, організаторськими вміннями, усвідомлення потреби в створенні сприятливого клімату під час реалізації цілей і задач в учнівському колективі, але їм не вдається вільно управляти емоціями й емоційними станами учнів, ураховуючи їх індивідуально-психологічні особливості.

Учителі з *високим рівнем* готовності до створення емоційно сприятливого середовища вміють вибирати, планувати, організовувати різні види діяльності учнів з урахуванням їх емоційної гнучкості, усвідомлюють важливість позитивного настрою, душевної стійкості,

поводяться невимушено, відкрито, для їх діяльності характерні творчий підхід, активність, ерудиція й емоційно-чуттєва співпраця з учнями.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, готовність педагога до створення емоційно сприятливого середовища в учнівському колективі як єдність мотиваційно-потребнісного, когнітивно-процесуального, емоційно-вольового та рефлексивно-оцінного компонентів є складним утворенням, формування якого носить поетапний характер, проходить кілька рівнів (низький, середній і високий). Результативність формування цього складного особистісного утворення залежить від дотримання сукупності педагогічних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 173 с.
2. Кондрашова Л. В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов пединститута к профессиональной деятельности : автореф. дис. ... докт. пед. наук / Л. В. Кондрашова. – М., 1989. – 36с.
3. Потылико Г. П. Культура общения и личность / Г. П. Потылико. – К. : Знание, 1984. – 32с.
4. Слостенин В. А. Формирование личности учителя в советской школе в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М. : Просвещение, 1976. – 158 с.

РЕЗЮМЕ

Лопатинская И. С. Формирование готовности учителей гимназии к созданию эмоционально благоприятной среды в ученическом коллективе.

В статье раскрыта специфика и структура формирования готовности учителей гимназии к созданию эмоционально благоприятной среды, определена сущность понятия «готовность учителя к созданию эмоционально благоприятной среды» в коллективе. А также конкретизированы показатели и критерии готовности, личностные качества учителя-профессионала к созданию эмоционально благоприятной среды для каждого ученика в коллективе. В статье установлены и обоснованы уровни сформированности (низкий, средний и высокий) готовности учителя гимназии к созданию эмоционально благоприятной среды.

Ключевые слова: *готовность, готовность учителя к созданию эмоционально благоприятной среды, показатели готовности, критерии готовности, личностные качества учителя, эмоционально благоприятная среда, ученический коллектив, учитель-профессионал.*

SUMMARY

Lopatinskaia I. Formation of high school teachers' readiness to create an emotionally supportive environment in the pupils group.

The article has studied, analyzed and disclosed the concept of «readiness». So, we've defined readiness as a complex personal formation, serving a comprehensive description of a teacher's professional, reflecting the specificity of educational activities and requirements for the individual, allowing effectively perform a particular type of professional activity.

We've proceeded from the fact that readiness involves the formation of the necessary relations, attitudes, motivations, skills and personality traits that provide the ability to consciously and conscientiously, with knowledge of the rules and principles to create a psychological climate, emotional mood, interpersonal relationships, which positively influence the development of pupils' collective and individuality of the pupils. Formation of teachers'

readiness to create emotionally supportive environment is spontaneous and not a spontaneous process. It's a deliberate, systematic activity which success is impossible without identifying «structural links» individual acting performance readiness of teachers to create emotionally supportive environment in the student group. The success of AI formation process involves the specification of content, identification of its structural components, mechanism of operation, identifying key criteria and indicators, the degree of severity which can talk about the level of formation of this complex personality formation, which has a positive effect on the climate of the student's group, the relationship of its members and their positive emotional mood.

The success of teachers in creating an emotionally supportive environment at school depends on its ability to develop their own creativity, ability to self-realization in the student group activities and involvement in the creative process of each member. Training of the teachers should focus on practicing skills, stimulate initiative, activity, independence, responsibility, creativity of the students in the student group, among which are important: an ability to analyze problems of the student's group and the individual; an ability to design (plan) own activities, the activities of staff and students; an ability to generalize facts; an ability to reflect on their experience through reflection; desire for emotional creative expression; an ability to express their attitude to the subject matter; an ability to navigate quickly to different situations, strange thoughts and assessments, analyze, comparing with their own.

Key words: *readiness, readiness of the teachers to create an emotionally supportive environment, the indicators of readiness, readiness criteria, personal qualities of a teacher, emotionally supportive environment, a student's group, a teacher professional.*

УДК 37.014+37.03

С. Є. Лупаренко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ДИТИНСТВА Й РОЗВИТКУ ДИТИНИ

У статті розкрито наукові підходи до дослідження проблем дитинства й дитини, а саме: антрополого-гуманістичного (визнання дитинства унікальним періодом формування особистості, а дитини – найбільшим пріоритетом у житті), системно-цілісного (цілісне вивчення проблем дитинства й розгляд дитини як цілісної істоти), синергетичного (визначення можливостей для розвитку та самоорганізації дитини), особистісно-діяльнісного (визнання дитини суб'єктом різних видів діяльності, а діяльності – основою розвитку особистості), культурологічного (дослідження дитинства й дітей у контексті їх культурного існування), аксіологічного (визнання дитини безумовною цінністю та вивчення питання дитинства з позиції панівних у певний період цінностей).

Ключові слова: *дитинство, дитина, підхід, цінність, розвиток, фактори, соціалізація, цілісність, досвід, суспільство.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти актуальним і пріоритетним є питання розвитку дитячої особистості, що відображено в низці державних документів (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція національного виховання та ін.). Це свідчить про те, що держава визнає необхідність усебічного розвитку дитини та значущість періоду дитинства для повноцінного формування особистості.